

Held og lykke!

Lykkeforestillinger i Nina Kaaberbøl og Agnete Friis'
kriminalromaner med tilknytning til Central- og Østeuropa

Good Luck!

Representations of Happiness in Nina Kaaberbøl and Agnete Friis'
Crime Novels Related to Central and Eastern Europe

Soós Anita

soos.anita@btk.elte.hu

Abstract

Despite its realistic approach, Scandinavian crime fiction remarkably often overexposes the fragility of the Scandinavian welfare state and overdramatises disintegrative tendencies on the individual level. In this way, it paradoxically emphasises dysfunctional aspects of some extremely functional societies. Thus, on the one hand, crime novels present a counter-narrative that is an attractive alternative for writers and readers of fiction. On the other hand, they also offer a distorted image of the societies that it displays. Overall, there seems to be some indications that in Scandinavia there is almost a fetishistic search for the pain points of culture, ritually inflicting a trauma upon oneself, an affect that can reveal lack of security of the welfare state. In this paper, I will discuss conceptions of happiness as formulated in three crime novels by Lene Kaaberbøl and Lotte Friis which partially take place in Central and Eastern Europe (*The Boy in the Suitcase* (2008), *Invisible Murder* (2010), and *Death of a Nightingale* (2011)), providing an opportunity to confront different concepts of happiness in Northern, Central, and Eastern Europe. Our conception of the surrounding world and our understanding of a happy life (happy family, close human relationships, promising career, recognition in society, etc.) depends on the places that determine our existence. Based on the aforementioned crime novels, this paper aims to provide topographically grounded explanations of what it means to be connected to a place in relation to concepts of happiness.

Keywords

Scandinavian crime fiction, perceptions of Scandinavia, evaluative and affective happiness, indicators of happiness, Lene Kaaberbøl and Lotte Friis

1 Indledning – Lykke som et narrativ om det gode liv

Danmark indtager år efter år en af topplaceringerne i FN's *World Happiness Reports*¹ over verdens mest lykkelige lande. Denne rangering synes imidlertid at stå i et spændingsforhold til andre statistiske indikatorer², såsom en relativt høj selvmordsrate, et udbredt forbrug af antidepressiva og et markant alkoholforbrug. Disse forhold peger på en strukturel diskrepans mellem den lykke, der måles i internationale sammenligninger, og de affektive erfaringer, der præger individernes hverdagsliv og mentale tilstand. Den lykke, hvis betingelser den danske velfærdsstat skaber på et institutionelt niveau, kan således ikke uden videre identificeres med den lykke, som faktisk erfares af det enkelte individ. Denne spænding kan konceptualiseres med afsæt i Elisabeth Oxfeldt, Andrew Nestingen og Peter Simonsens (2017) skelnen mellem *evaluative* og *affective happiness*³. Førstnævnte betegner en overordnet vurdering af livets kvalitet og muligheder, forankret i samfundsmæssige strukturer og institutioner, mens sidstnævnte refererer til konkrete emotionelle oplevelser af glæde og tilfredshed. Denne distinktion muliggør en analytisk skelnen mellem lykke som normativ samfundskategori og lykke som subjektiv erfaring, og den danner et centralt metodisk udgangspunkt for nærværende undersøgelse.

Et yderligere teoretisk udgangspunkt kan hentes hos Sara Ahmed, der i sine analyser⁴ af lykke som affektiv og kulturel praksis afviser forståelsen af lykke som en primært indre psykologisk tilstand. I stedet betragter Ahmed lykke som en kulturel orientering mod bestemte *happy objects*⁵, dvs. objekter, relationer og livsformer, der diskursivt konstrueres som bærere af det gode liv, såsom familie,

¹ Se fx The World Happiness Report 2012 og 2015. Jeg har konsulteret FN's første og anden udgivelse, fordi deres udgivelsestidspunkt er tættest på offentliggørelsen af de i artiklen omhandlede kriminalromaner.

² Fx WHO's Global status report on alcohol and health 2011 and 2014. Udgivelsen fra 2011 offentliggør oplysninger om perioden mellem 2003–2005; ved at sammenligne dem med oplysningerne i den senere udgivelse kan man se en positiv udvikling på området i de skandinaviske lande.

³ Se „overall contentment with life and its possibilities (provided by a social structure) [...] „a feeling of joy at a particular moment” (Oxfeldt–Nesting–Simonsen 2017:429)

⁴ Se fx Ahmed (2010) og Ahmed (2016)

⁵ Sara Ahmed formulerer det teoretiske grundlag for sin analyse af lykke i første kapitel 'Happy Objects' i bogen *The Promise of Happiness* (Ahmed 2010:21–49). Hun forstår lykke som intentional, dvs. at man altid er lykkelig om noget. Lykke er dermed rettet mod objekter, der opleves som kilder til positive følelser og samtidig vurderes som gode. Ahmed betegner sådanne affektivt ladede mål for vores orienteringer som *happy objects*, som hun kortfattet beskriver som “those objects that affect us in the best way” (22). Disse kan være sociale, kulturelle eller materielle objekter (fx ægteskab, familie, barn), som fremstår som årsager til lykke. Disse objekter er ifølge Ahmed ikke blot personlige præferencer, men fungerer normativt, idet de cirkulerer som socialt sanktionerede idealer for det gode liv. Ved at love lykke til dem, der orienterer sig mod dem, regulerer *happy objects* både individuelle livsvalg og kollektive forestillinger om, hvilke liv der tæller som succesfulde eller rigtige.

ægteskab, karriere og velfærd. Lykke fungerer i denne henseende ikke blot som erfaring, men som et normativt løfte, der strukturerer både individuelle begær og kollektive forventninger. Det afgørende er således ikke, om disse objekter faktisk producerer lykke, men at de kulturelt etableres som legitime mål for et meningsfuldt liv.⁶

Denne tilgang muliggør en analyse af lykke som et regulerende narrativ om det gode liv, hvori bestemte livsformer legitimeres, mens andre marginaliseres som afvigende eller utilstrækkelige. Lykke fremstår dermed ikke alene som et mål, men som en normativ struktur, der former individet og dets sociale relationer.

Men hvordan definerer man egentlig lykke? Hvad er det, der gør én lykkelig? Hvad betyder det at være lykkelig og for den sags skyld ulykkelig i et lykkeligt land? Kaaberbøl og Friis stiller og forsøger at besvare disse spørgsmål i deres kriminalromaner *Drengen i kufferten* (2008), *Et stille umærkeligt drab* (2010) og *Nattergalens død* (2011), som delvist udspiller sig i Central- og Østeuropa, og som netop derfor udgør et særlig frugtbart materiale for en analyse af lykke som kulturelt og narrativt organiseret fænomen i et transnationalt perspektiv. Romanerne artikulerer komplekse forestillinger om lykke og ulykkelighed og iscenesætter samtidig idealiserede central- og østeuropæiske modbilleder til den affektive tomhed og sociale fremmedgørelse, der forbindes med det danske samfund. Herved synliggøres ikke blot spændingen mellem *evaluative* og *affective* former for lykke, men også den paradoksale pointe, at velfærd og social sikkerhed i visse tilfælde kan undergrave de følelsesmæssige dimensioner af det gode liv.

Med Ahmeds begreb om *happy objects* kan disse narrativer læses som konflikter mellem forskellige kulturelle lykkeorienteringer: mellem de objekter og livsformer, som det skandinaviske velfærdssamfund konstruerer som lykkebærende, og alternative forestillinger om intimitet, fællesskab og mening, der projiceres på de central- og østeuropæiske rum.

Forestillinger om lykke formes endvidere i tæt relation til rumlige og topografiske strukturer. Individernes orientering mod bestemte lykkeidealer er ikke blot socialt, men også spatialt betinget. Nærværende artikel undersøger derfor ikke blot, hvilke lykkeforestillinger der artikuleres i de nævnte romaner, men også hvordan disse forestillinger knyttes til konkrete geografiske og kulturelle rum.

Ved at konfrontere konstruktioner af lykke i Nordeuropa med forestillinger knyttet til Litauen, Ungarn og Ukraine anlægges et topografisk og transnationalt perspektiv, som muliggør en analyse af, hvordan lykke fungerer som kulturel markør i relationer præget af mobilitet, asymmetri og kulturel forskel. Centralt

⁶ Slg. "Happiness involves affect (to be happy is to be affected by something), intentionality (to be happy is to be happy about something), and evaluation or judgment (to be happy about something makes something good). If happiness creates its objects, then such objects are passed around, accumulating positive affective value as social goods." (Ahmed 2010:21)

står spørgsmålet om, hvorvidt og hvordan forestillinger om det gode liv transformeres i mødet med det fremmede, og hvilken rolle rumlig forskydning spiller i omformningen af individets lykkehorisont.

2 Familie og moderskab som lykkeindikatorer – *Drengen i kufferten*

Med afsæt i den teoretiske forståelse af lykke som kulturelt bestemt fænomen – og særligt i Sara Ahmeds begreb om *happy objects* som de objekter og relationer, der kulturelt konstrueres som bærere af det gode liv – vil jeg i det følgende analysere, hvordan forestillinger om lykke konkret artikuleres og problematiseres i Kaaberbøl og Friis' tre kriminalromaner. Analysen tager udgangspunkt i de centrale lykkeobjekter, som romanerne tematiserer, og undersøger, hvordan disse knyttes til køn, menneskelige relationer og rumlige konfigurationer.

Det første analytiske nedslag gælder romanen *Drengen i kufferten* (2008), hvor familie og moderskab fremstår som centrale lykkeindikatorer. Ahmed definerer lykke som noget, der giver mening i livet ved at knytte sig til bestemte steder og objekter, såsom familie, uddannelse eller karriere, der kulturelt fungerer som orienteringspunkter for subjektets stræben. Set fra et feministisk perspektiv retter hun imidlertid en kritik mod den forestilling, at kvinders lykke primært bestemmes af deres position i forhold til manden som hustru og i forhold til familien som husmor. Ahmeds refleksioner over kønsrelateret lykke⁷ fungerer således som et metodisk udgangspunkt for analysen af de lykkekonstruktioner, der udfoldes i *Drengen i kufferten*.

Romanen handler om bortførelsen og befrielsen af den fireårige litauiske dreng, Mikas, som bliver fundet i en bagageboks på Hovedbanegården i København. Bag kidnappingen står på den ene side en velhavende dansk forretningsmand, Jan, på den anden side den litauiske forbryder, Jučas. På trods af de markante sociale og kulturelle forskelle viser deres motivation for forbrydelsen slående lighed: Begge drives af længslen efter et lykkeligt familieliv med kone og børn. Dermed fremstilles forestillingen om familien som et universelt lykkeobjekt, der transcenderer både nationale og sociale skel.

Det er imidlertid ikke kun disse to figurer, der orienterer sig mod familien som lykkehorisont. Flere af romanens hoved- og bipersoner motiveres i deres handlinger af drømmen om den lykkelige familie, hvorved familien etableres som romanens centrale referencepunkt. Herfra udfolder forfatterne et nuanceret samfundsbillede, hvori forestillinger om lykke både legitimeres, problematiseres

⁷ Sara Ahmed påpeger i sin artikel *Killing Joy: Feminism and the History of Happiness* (2010), at lykke ikke fungerer kønsneutralt, men er dybt indlejret i normative forestillinger om køn og sociale roller. Hun analyserer, hvordan kvinders lykke historisk er blevet gjort betinget af andres velbefindende og af deres tilpasning til heteronormative idealer som ægteskab, moderskab og familiær omsorg. Lykke fungerer her som en disciplinerende norm, der regulerer kvinders livsvalg, mens feministisk kritik – figuren *the feminist killjoy* – synliggør, hvordan sådanne lykkeforestillinger opretholder ulige magtforhold ved at naturalisere kønsrelaterede forventninger til det gode liv.

og sættes i konflikt med den sociale og affektive virkelighed, som krimiplottet afdækker.

Den stræben efter lykke, som i romanen primært knyttes til forestillingen om familien, finder et passende metaforisk udtryk i skildringen af de enkelte personers boligformer og boligdrømme. Huse og lejligheder fungerer ikke blot som fysiske rammer om karakterernes liv, men som symbolsk ladede rum, hvori forestillinger om tryghed, sikkerhed og selvrealisering projiceres.⁸ Det er her, individerne søger at 'finde sig selv', og det er her, deres personlige livsprojekter forventes realiseret. I hvilken grad disse forventninger indfries eller skuffes, afspejles også i, hvordan karakterernes relation til deres hjem forandrer sig gennem fortællingen.

Denne rumlige iscenesættelse af lykke fremstår særlig tydelig i kontrasten mellem Jučas og Barbaras drøm om et hyggeligt hus på landet nær Krakow og Jan og Annes arkitekttegnede villa, der er afskåret fra resten af verden, og som i romanen beskrives således:

"Huset lå på en skrænt, med udsigt over Jammerlandbugten. Jan vidste godt hvad de lokale kaldte det: Fortet. Men det var ikke derfor han altid så op på de hvide mure med en vag følelse af utilfredshed. De lokale kunne mene og sige, hvad de ville, det var ikke dem der betød noget. Huset var arkitekttegnet, og moderne på en funkis-klassisk måde. Neo-funkis. Det var hvad Anne havde kaldt det, og hun havde vist ham billeder og huse indtil han forstod, eller i hvert fald forstod noget af det. Rette linjer, ikke så meget pynt. Udsigten skulle tale for sig selv, gennem de store lyse vinduer der trak naturen ind i rummet. [...] Sådan set havde han fået det som han ville have det. Alting nyt, alting rent og rigtigt." (Kaaberbøl-Friis 2008:9)

Selv om villaen umiddelbart fremstår som et privilegeret udtryk for velstand og social succes, repræsenterer den ikke Jans drøm. Tværtimod fremgår det, at husets udformning primært er resultatet af Annes æstetiske præferencer og livsstilsvalg, mens Jans egen forestilling om det gode liv knytter sig til et ganske andet boligideal, hvilket kommer til udtryk i hans vedvarende længsel efter et gammelt hus med have nær Annes barndomshjem i et københavnsk villakvarter:

"Han tænkte stadig med en underlig upræcis længsel på det andet hus. Stor gammel kasse, noget værre lort, en uskøn blanding af forfaldent gullaschbaronpalæ og hæsle tresser-tilbygninger, og snobbedyrt fordi det lå på Strandvejen. Det var så ikke derfor han ville have det, han gik ikke op i postnumre. Men det lå lige ved siden af Annes barndomshjem, og han kunne ikke lade være med at se det for sig: den store familie samlet til grillaftener under æbletræerne, små børn der tumlede rundt på den langhårede plæne, ham og Annes far med en god whisky i hånden og en duft af fin Virginia-tobak omkring sig. Annes

⁸ Om ideen af hjemmet som et privilegeret rum for tryghed og følelsesmæssig stabilitet læs mere i Karina Gomes Barbosas (2017) analyse af serien *Grace and Frankie*. Barbosa beskriver huset ikke blot som fysisk opholdssted, men som et symbolsk og affektivt organiseret rum, hvor individet søger tilflugtssted efter tabet af den traditionelle familieorden. Forfatteren viser, hvordan hjemmet fungerer som det sted, hvor personlige relationer, identitet og intimitet kan genskabes.

søskende ved et langt hvidt havebord, med deres børn. Annes mor i hægesofaen på verandaen, med et smukt indisk sjal om skuldrene. Hans og Annes egne børn, fire eller fem, havde han forestillet sig, Anne med den yngste på skødet, smilende og glad. [...] Han havde oven i købet [sic!] fået ejeren til at sælge. Papirerne lå der, klar til underskrift. Og så var det hun havde sagt nej.” (Kaaberbøl–Friis 2008:9–10)

I Jans forestillinger tegner sig et klassisk ideal om familielykke, centreret omkring en stor familie og ham selv som patriarkalsk familieoverhoved, hvis opgave er at sikre både konens og børnenes materielle og følelsesmæssige velfærd. Anne iscenesættes i dette billede som en madonnafigur, næsten ikonisk fremstillet med barnet på skødet, løsrevet fra hverdagens arbejde og ansvar. Fremstillingen udgør et idealiseret billede, der trækker på traditionelle køns- og familieroller.

Ved at afvise at flytte ind i Jans drømmehus afviser Anne imidlertid ikke blot en konkret boligform, men også den specifikke version af familielykke, som Jan projicerer på hende. Det er bemærkelsesværdigt, at denne lykkeform netop er identisk med den model, hun selv er vokset op med, og som fremstår som perfekt i Jans optik. Annes samfundsposition – hendes velstand, sikre ægteskab og fremtidige muligheder – synes umiddelbart at prædestinere hende til et lykkeligt liv i evaluativ forstand, men hun vælger i stedet et ensomt og afsondret hus, der snarere signalerer tilbagetrækning end (familie)fællesskab. Dette valg kan tolkes som et forsøg på at løsrive sig fra den rolle, hun tidligere har indtaget i familien, hvor hun – trods materiel og emotionel tryghed – primært blev tildelt en traditionel kvinderolle. Set i lyset af Sara Ahmeds kritik af forestillingen om den *lykkelige hustru og mor*⁹ som et kulturelt pålagt ideal snarere end et individuelt ønske, fremstår Annes modstand som symptomatisk for den feministiske problematisering af kønsrelateret lykke. Ahmed viser netop, hvordan billedet af den lykkelige kvinde ofte fungerer normativt og regulerer kvinders livsvalg i overensstemmelse med sociale konventioner snarere end individuelle aspirationer.

Samtidig fremstår Annes protest som ambivalent og ufuldstændig. Hun formår endnu ikke entydigt at formulere sine egne længsler og reduceres derfor i sin modstand til et symbolsk, men svagt artikuleret opgør. Det, at hun afviser sin mands drømmehus, er ikke en generel afvisning af familien som lykkeobjekt, men snarere et instinktivt nej til det mandlige – faderens og ægtemandens – ‘omsorgsfulde’ formynderi. Hun modsætter sig, at Jan alene definerer deres fælles lykke, uden dog at være i stand til fuldstændigt at frigøre sig fra denne definition.

Det er i denne sammenhæng symptomatisk, at Jan ikke kan gøre Anne gravid, hvilket konkret forhindrer realiseringen af hans ideal om den store familie. Da Anne selv ønsker et barn, vælger parret adoption, og hun accepterer samtidig i vid udstrækning sin mands måde at strukturere deres liv på. Hendes protest kan på dette tidspunkt endnu ikke fuldbyrdes, men den peger på en grundlæggende

⁹ Ahmed argumenterer for, at ved at skabe billedet af den lykkelige husmor retfærdiggør man i virkeligheden kvindernes udnyttelse (Ahmed 2010:572).

kommunikationskløft mellem ægtefællerne, der undergraver forestillingen om familien som et entydigt lykkebærende fællesskab.

Allerede fra begyndelsen af ægteskabet fremstår kommunikationen mellem Jan og Anne som grundlæggende problematisk. De taler ikke rigtig sammen, men lever snarere side om side i hver deres forestillinger om lykke, som – med hensyn til familie – viser sig at være ret forskellige. Denne forskel manifesterer sig både i forbindelse med valget og opførelsen af deres fælles hjem, hvor Anne konsekvent afviser Jans forslag, og senere i forbindelse med sønnens sygdom, hvor Jan *glemmer* at inddrage sin hustru i overvejelserne om, hvordan den svære situation kan håndteres. I stedet påtager han sig ensidigt styringen og ved at løse problemet på sin (ulovlige) måde frakender han Anne handleevne og beslutningskompetence. Denne asymmetriske relation tydeliggør en kønsbestemt magtstruktur, hvori Anne konstrueres som et skrøbeligt, virkelighedsfjernt væsen, som konstant fremstilles som afhængig af mandlig beskyttelse. Jans opfattelse af sin hustru er gennemgående præget af en idealiserende og følelsesfuld distancering, der nærmest opløser hendes kropslighed og forankring i det sociale og materielle. Dette kommer eksplicit til udtryk i hans erindring om deres bryllup:

”Han huskede pludselig med stor intensitet den majdag for mere end ti år siden hvor han havde set Keld føre hende op ad kirkegulvet. Hun var smuk som en fe eller en engel [...] Om få minutter ville hun sige ja til at blive hans. Et kort øjeblik mødte han Kelds blik, og han følte at han så en velkomst og en anerkendelse der. Svigerfar. Jeg skal nok passe på hende, lovede han tavst den høje, smilende mand. Og tilføjede i sit stille sind to ting der ikke stod i ægteskabsløftet: **Han ville give hende alt hvad hun ville have, og han ville beskytte hende mod alt ondt i hele verden.**” (Kaarbøl-Friis 2008:12–13, min fremhævelse)

Den måde, hvorpå Jans lykke skildres her, gør det allerede ved ægteskabets indgåelse tvivlsomt, om hans kone også kan realisere sin egen lykke inden for denne relation. Snarere etableres en model, hvor Annes lykke underordnes Jans forestilling om beskyttelse, forsørgelse og kontrol. Det bliver tidligt klart, at ægtefællernes respektive lykkeforestillinger er uforenelige. At Anne – den velhavende, barnløse kvinde – senere *får* et barn, synes kun på overfladen at kunne udfylde kløften mellem dem. I virkeligheden fastholdes den grundlæggende asymmetri i forholdet: Jan indtager konsekvent rollen som den *givende*, handlekraftige part, mens Anne reduceres til *modtageren* af hans initiativer. Dette mønster forstærker hendes afhængighed og understreger, at hendes lykke i lang tid er betinget af mandens beslutningskraft og autoritet. Denne struktur afføder en latent utilfredshed hos Anne, som allerede fra ægteskabets begyndelse underminerer forestillingen om familien som et entydigt lykkebærende fællesskab. Jan registrerer ganske vist, at ægteskabet og idealet om den lykkelige familie er ved at smuldre, men reagerer ikke ved at revidere sine grundlæggende forestillinger om lykke, snarere tværtimod: Han klamrer sig krampagtigt til netop disse idealer i forsøget på at genskabe en tilstand, der reelt aldrig har været gensidigt funderet. Efterhånden som fortællingen skrider frem,

gennemgår Anne en indre udvikling, der gradvist sætter hende i stand til at modsætte sig sin mands magt og handle mere selvstændigt. Herved forskydes magtbalancen i forholdet, og romanen åbner for en mere kompleks forståelse af lykke.

I *Drengen i kufferten* fremstår den velhavende familie indledningsvis som en repræsentation af den ideelle kernefamilie bestående af mor, far og barn, hvor lykken tilsyneladende understøttes af økonomisk sikkerhed og social stabilitet. Men denne idylliske konstruktion trues imidlertid af barnets alvorlige sygdom, hvilket effektivt dekonstruerer forestillingen om, at velstand og ægteskab kan fungere som garantier for lykke. Romanen problematiserer således en udbredt antagelse i det moderne velfærdssamfund: at materielle ressourcer og solide institutionelle rammer automatisk producerer et lykkeligt liv. I denne sammenhæng er rigdom ikke en løsning, men snarere en forhindring, idet Jan – styret af sin arrogante forretningsmandsattitude og sin forestilling om lykke som noget, der kan tilvejebringes gennem kontrol og forretning – forsøger at købe sig til lykken ved at tage et andet menneskes barn og anvende det som en slags 'reservedel' for sin syge søn. Den første dreng kunne han få ad semilovlige veje, hvilket muliggjorde etableringen af en midlertidig og skrøbelig lykke i form af den tilsyneladende perfekte familie. Men for at holde sammen på denne konstruktion tvinges han imidlertid til at gribe til illegale midler, hvilket afslører familiens fundamentale etiske og følelsesmæssige ustabilitet.

I sine handlinger reproducerer Jan samtidig traditionelle kønsrollemønstre. Han indtager den traditionelle patriarkalske faderrolle, hvor han positionerer sig selv som den stærke, handlekraftige mand, der ser det som sin opgave at sikre både familiens lykke og hustruens personlige velbefindende. I forlængelse heraf bliver det vigtigt for ham, at Anne ikke har kendskab til hans illegale foretagender. Hun tildeles således en passiv position og tillades primært at være aktiv i forbindelse med opretholdelsen af intimitet og følelsesmæssig varme i familieidyllen, en opgave, som imidlertid viser sig umulig at realisere under de givne betingelser. Ægtefællernes manglende evne til at etablere en åben og ligeværdig kommunikation resulterer i en gennemgribende emotionel tomhed, der også manifesterer sig i skildringen af deres stilfulde og eksklusive hjem:

”Vinduet strakte sig i hele rummets længde, fra gulv til loft. Himlen og havet trængte sig helt ind i stuen. [...] Rummet var kæmpestort. I den ene ende var der en pejs, som Anne Marquart tændte med et klik på en fjernbetjening, som om det var et fjernsyn. Gulvet var en eller anden slags blå-grå sten som Sigita ikke kendte. Midt i rummet, med flere meter tomt gulv til alle sider, stod en hestekoformet knaldrød lædersofa. Sigita forstod godt at det her var et af den slags rum som modeblade bad om at få lov til at fotografere, men det overgik selv hendes trang til orden og rene linjer, og hun følte sig ikke godt tilpas ved at sidde midt i denne balsal af sten.” (Kaaberbøl–Friis 2008:253)

Alt udstråler tomhed og upersonlighed og symboliserer ægtefællernes fremmedhed over for hinanden. I denne situation bliver barnet og dets helbredelse den eneste mulighed for Jan for at generhverve lykken. Ægteskabet, der i

begyndelsen af deres fælles liv fungerede som den primære lykkeindikator – i overensstemmelse med det, Sara Ahmed betegner som ”den bedste af alle mulige verdener” (Ahmed 2016:23) – er nu i opløsning, og Jan er overbevist om, at forholdet kun kan reddes ved at redde deres søn Alexander, dvs. ved at genskabe billedet af den perfekte familie. For Anne til gengæld står ægteskabet ikke længere til at redde. I denne henseende problematiserer romanen ægteskabet som primær lykkeindikator: For Anne forskydes lykkehorisonten fra den ægteskabelige relation til forholdet til barnet. En tilsvarende forskydning kan iagttages hos den litauiske kvinde Sigita, Alexanders biologiske mor og samtidig mor til det bortførte barn Mikas. Sigita lever hverken i et stabilt parforhold eller under økonomisk trykke forhold, men kærligheden til hendes to sønner udgør ikke desto mindre det centrale følelsesmæssige fundament for hendes liv. Mister hun sit barn, kan hun heller ikke være lykkelig. Økonomisk er hun Anne underlegen, men dette opvejes af hendes emotionelle overlegenhed, der netop består i hendes uforbeholdne emotionelle investering i børnene.

Når Anne forlader sin mand og tager Alexander med sig, etablerer hun en ny mulighed for at realisere lykke uden for den traditionelle kernefamilies rammer. Det samme gælder for Sigita, idet hun får Mikas tilbage. De to enlige mødre og deres respektive muligheder for at være lykkelige med deres børn opstiller dermed et alternativ til den normative forestilling om familielykke, idet lykken her ikke længere er knyttet til ægteskabet, men til moderskabet. Samtidig understreges det, at denne konstellation ikke nødvendigvis udgør en idealiseret sluttilstand. For Sigita er denne løsning snarere en pragmatisk mulighed end et egentligt drømmescenarie: Selv om barnet er tilstrækkeligt til at sikre hendes personlige lykke, længes hun stadig efter et romantisk forhold. Hendes drøm om landidyl med sommerhus eller have fungerer her som et symbolsk udtryk for en fortsat orientering mod den lykkelige familie med både barn og partner.

Forestillingen om lykke baseret på den perfekte familie med kone og børn – ideelt set en pige og en dreng¹⁰ – findes ligeledes i den kriminelle Jučas’ historie.

¹⁰ Den ideelle familie skildres i romanen som bestående af far, mor og to børn – helst en dreng og en pige –, hvilket præsenteres som den normative model for den perfekte familielykke (slg. ”The constellation of the ideal family in the welfare state (mummy, daddy, and two kids), which in Scandinavia is always thought of in terms of gender equality” (Heitmann 2010:513). Denne figur fungerer som et implicit referenceideal, i forhold til hvilket de øvrige familiekonstellationer måles og evalueres. For Jučas og Barbara forbliver denne model på drømmeniveau og realiseres aldrig, mens for en af romanens hovedkarakterer, Nina Borg, og hendes mand, Morten, er den en realiseret mulighed – de har to børn, Ida og Magnus – som Nina imidlertid enten ikke formår – eller først for sent formår – at erkende og værdsætte. Afviger familien fra denne model, signalerer romanen ofte en mangel eller brist i den familiære lykke. Jan og Anne har for eksempel kun ét (adoptiv)barn, hvilket i romanens implicitte logik bidrager til at fremhæve skrøbeligheden i deres familiekonstruktion. Sigita fremstår på sin side som alenemor til to sønner, hvoraf den ene bortadopteret uden hendes samtykke, og den anden bortføres. Hendes familiekonstellation bærer således præg af fragmentering og tvang, hvilket yderligere understreger, at lykke her

For ham forbliver denne lykke imidlertid udelukkende på fantasiniveau og realiseres aldrig, hvilket bidrager til at humanisere figuren ved at synliggøre den endnu ikke helt undertrykte menneskelige side af den brutale morder. Dermed fremstår lykke i hans tilfælde ikke som realiseret tilstand, men som et uopnåeligt ideal og latent længsel.

”Nogle gange drømte Jučas om en familie. Der var en mor og en far og to børn, en dreng og en pige. De sad som regel ved et bord og spiste mad moren havde lavet. De boede i et hus med en have til, og i haven var der hindbær og æbletræer. Og de smilede altid, så man kunne se de havde det godt. Selv stod han udenfor og kiggede ind. Men der var altid en følelse af at de lige om lidt ville få øje på ham, og så ville faren åbne døren og smile endnu mere, og sige: »Jamen, så kom dog ind.« [...] På det seneste havde han drømt drømmen ret så tit. Han mente selv det var Barbaras skyld. Hun ville altid snakke om hvordan det skulle være engang: ham og hende, og det lille hus lidt uden for Krakow [...] Og så børnene. Selvfølgelig. For det var det Barbara ville: børn.” (Kaaberbøl–Friis 2008:14)

Jučas har ingen reel adgang til lykken, og efterhånden som begivenhederne skrider frem, fjerner han sig stadig mere fra enhver mulighed for at realisere den. I romanens fremstilling karakteriseres hans forestilling om familielykke derfor primært ved sit fravær: ikke som en konkret, handlingsbærende orienteringsramme, men som et fraværende ideal, der kun manifesterer sig negativt, gennem dets uopnåelighed. Lykken fungerer her ikke som realiserbar livsform, men som et kontrafaktisk referencepunkt, der indirekte synliggør figurens afkobling fra det sociale og følelsesmæssige fællesskab.

En anden dimension af den stræben efter lykke som familien repræsenterer i romanen, udfoldes i skildringen af Morten og Ninas ægteskab og familieliv¹¹, hvor tematikken ikke blot gentages, men også udvides med nye problemstillinger. Her tematiseres blandt andet spændingen mellem familie og karriere samt spørgsmålet om, hvorvidt disse livsformer overhovedet lader sig forene. Samtidig aktualiseres en bredere samfundskritisk dimension, der retter sig mod den danske velfærdsstat, som ikke i tilstrækkelig grad tager hånd om marginaliserede grupper. I sit forsøg på at realisere et lykkeligt liv søger Nina at leve op til en moderne forestilling om kvindelig lykke, der ikke begrænser sig til familielivet, men også fordrer selvrealisering på andre livsområder, herunder professionelt og socialt. Herved positioneres hun i spændingsfeltet mellem traditionelle kønsroller og nyere, mere individualiserede lykkeidealer. Som Elisabeth Oxfeldt formulerer

ikke blot defineres af følelsesmæssig tilknytning, men også af hvilke magtforhold og institutionelle rammer man er underlagt.

¹¹ Nina er sygeplejerske ved Dansk Røde Kors. Idet hun optræder i alle tre analyserede kriminalromaner, udgør hendes figur ikke blot et narrativ forbindelsesled mellem de enkelte bind, men fungerer også som et samlingspunkt for romanernes tematisering af familie, køn og lykke. Gennem udviklingen af hendes privatliv, ægteskabelige konflikter og forhold til arbejde, moderskab og socialt engagement udfoldes en dynamisk og flertydig forståelse af, hvad et lykkeligt liv kan og bør indebære i en moderne, nordisk velfærds- og middelklassekontekst.

det: "[women] has to be politically and socially »conscious«, being able to stand up for one's life choices and take responsibility for one's own happiness and progress" (Oxfeldt 2017:472).

Men det er netop denne dobbelte orientering, der synes at udgøre et grundlæggende problem for Nina, idet hun ikke rigtig kan afgøre, hvad der gør hende virkelig lykkelig. På den ene side længes hun efter et harmonisk familieliv, hvor hun kan optræde i rollen som den perfekte mor, som står for hjemlig hygge og omsorg – en rolle, der giver hende øjeblikke af affektiv tilfredsstillelse, men som i praksis ofte mislykkes, hvilket blandt andet belyses i scenen, hvor hun bager kage med sin søn Magnus, men hvor situationen udvikler sig til rent kaos i huset. På den anden side oplever Nina en langt mere stabil form for tilfredshed, når hun er aktivt engageret i verden uden for familien og oplever sig selv som handlende og betydningsfuld i en bredere social sammenhæng.

Hendes dobbelte orientering artikuleres også i ægtemandens karakteristik af hende som en adrenalinjunkie (Kaaberbøl–Friis 2008:133), der uden tøven kaster sig ud i farlige situationer, hvis det skønnes nødvendigt. Dermed befinder Nina sig i et spændingsfelt mellem to konkurrerende lykkeparadigmer: På den ene side den traditionelle forestilling om kvindelig lykke som forankret i selvrealisering gennem ægteskab og moderskab, på den anden side en mere moderne forståelse, hvori lykke også kan realiseres gennem professionelt og samfundsmæssigt engagement. Det centrale problem for Nina er imidlertid, at hun næsten krampagtigt forsøger at leve op til den førstnævnte model, samtidig med at hun stærkt tiltrækkes af den sidstnævnte. Med Sara Ahmeds begreb om lykke som en kulturel orientering mod bestemte objekter kan denne konflikt forstås som et resultat af, at visse livsformer bliver *lykkelige* for os, i det øjeblik vi forestiller os, at de vil gøre os lykkelige,¹² I romanen får læseren således indtryk af, at Nina vil realisere sig selv som hustru og mor, fordi denne livsform svarer til samfundets normative forventninger, snarere end fordi den entydigt svarer til hendes egne præferencer. Samtidig er det ikke entydigt, hvad der for Nina opleves som spontant og autentisk, og hvad der er resultatet af internaliserede normer og bevidste valg. Hun insisterer på, at familien kan gøre hende lykkelig, men kan ikke opgive sit frivillige arbejde, som netop giver hende en følelse af mening og handlekraft.

I modsætning til den patriarkalske opfattelse, at kvindelig selvrealisering kan begrænses til familien, og i modsætning til 1970'ernes og 1980'ernes feministiske positioner¹³, der betonedede retten til at fravælge familien til fordel for arbejdet,

¹² "some things become happy for us if we imagine they will bring happiness to us. Happiness is often described as what we aim for, as an end-point or even an end in itself." (Ahmed 2010:575)

¹³ Den danske Rødstrømpebevægelse i 1970'erne gjorde op med forestillingen om husmorrollen og den borgerlige kernefamilie som kvindens naturlige livsform og arbejdede målrettet for kvindernes økonomiske uafhængighed, adgang til lønarbejde og kollektiv organisering. Bevægelsen skabte samtidig en omfattende offentlig debat om

skal nutidens kvinder kunne forene begge sfærer. På den måde tør Nina heller ikke vælge arbejde uden familie, hvilket volder hende større og større problemer, og til sidst fører til den totale opløsning af familielivet. Netop denne dobbelte udfordring bliver for Nina stadig vanskeligere at håndtere. Hun kan hverken entydigt vælge arbejdet uden familien eller familien uden arbejdet, hvilket gradvist destabiliserer hendes livsprojekt og i sidste instans bidrager til familiens sammenbrud.

Nina giver en koncis og rammende beskrivelse af sit angiveligt lykkelige liv, da hun nogle år tidligere møder sin studieveninde, Karin på en bar. Det billede, hun her tegner, er imidlertid mindre en faktisk skildring af hendes levede erfaring og snarere en artikulation af den livsform, hun har stræbt efter og har ønsket at realisere. Dette bliver tydeligt i hendes formulering over for veninden:

”At hun stadig reddede verden. At hun var lykkelig. Havde den perfekte familie, den perfekte mand og at hun i sin fritid sørgede for de børn og kvinder og små forkrøblede mænd, som der ikke var andre i hele fucking Danmark, som ville tage sig af. Hun fortalte om netværket. Det første var løgn, men det havde været fantastisk at sige det. Det andet var sandt. Hun brugte masser af tid på netværket. For meget, syntes Morten. Han beskyldte hende nogle gange for at det var adrenalinfixet hun havde brug for, men det var mere end det, hun havde stadig brug **for at redde verden, for at føle at hun ikke var magtesløs.**” (Kaaberbøl–Friis 2008:132–133, min fremhævelse)

For Nina er foreningen af familieliv og humanitært arbejde snarere en uindfriet ambition end en realiserbar livsform. Derfor flygter hun gentagne gange fra sin familie (fx rejser til Liberia og efterlader både ægteemanden og den femårige Ida). Omsorgen for børnene i hjemmet oplever hun som en vedvarende belastning, som hun ikke kan integrere i sit livsprojekt, og moderskabet opfatter hun snarere som en begrænsning end som en kilde til mening eller lykke. Oplevelsen af magtesløshed i den private sfære kontrasteres skarpt med hendes fremtoning i det professionelle rum, hvor hun skildres som kontrolleret, beslutsom og præget af en nærmest umenneskelig ro og bestemthed.¹⁴ Romanen etablerer herved en tydelig dikotomi mellem det hjemlige og det arbejdsrelaterede rum, hvor Nina fremstår handlingslammet i det ene og exceptionelt handlekraftig i det andet, hvilket yderligere understreger den grundlæggende splittelse i hendes individuelle situation.

kvindeundertrykkelse i alle samfundets sfærer, herunder i privatlivet, hvilket kom til udtryk i sloganet ”Det private er politisk” (Dahlerup 2025). Kritikken af familien som kvindens primære lykkerum genfindes også i samtidens litteratur, ikke mindst hos Suzanne Brøgger, der i sin roman *Fri os fra kærligheden* (1973) polemiserer mod ægteskab, romantisk kærlighed og moderskab som normative kvindefælder, samt hos Tove Ditlevsen, hvis selvbiografisk inspirerede værk *Gift* (1971–74) afdækker de psykologiske og eksistentielle omkostninger ved at søge lykke gennem ægteskab og moderskab.

¹⁴ ”så var Nina den, man aldrig tvivlede på. Hun havde gang i et enkvindesprojekt som gik ud på at redde verden. Hun magtede bare ikke at begynde med sin egen familie” (Kaaberbøl–Friis 2008:173).

Handlingsforløbet tyder på, at Nina konfronteres med et tilsyneladende uomgængeligt valg mellem familie og arbejde, uden at det dog er entydigt, hvilken af disse sfærer hun i sidste instans må opgive. Familielykke tilfredsstiller hende kun midlertidigt, idet hun samtidig oplever et behov for selvrealisering gennem sit professionelle virke. Gentagne gange tvinges hun til at foretage valg mellem disse to livsprojekter, og hun vælger konsekvent sit arbejde. Disse valg er imidlertid præget af en grundlæggende ambivalens. I slutningen af romanen vender hun, efter at have fuldført sin opgave, tilbage til familien, som i den utrygge verden fremstår som et sikkert tilflugtssted og et rum for restitution efter traumatiske erfaringer. Herved er længslen efter familielykke ikke kun en forestilling, der skal realiseres, men også et følelsesmæssigt orienteringspunkt, hun ikke kan frigøre sig fra. Denne dobbelte orientering bliver hun først rigtig klar over, når hendes mand forlader hende og tager børnene med sig. Dette sker i slutningen af seriens anden del, netop fordi hun ikke er i stand til at opgive den indre drift mod at hjælpe de nødstedte – en drift, hun selv oplever som en kilde til lykke. Først i slutningen af seriens tredje del, efter opklaringen af endnu en brutal forbrydelse, bliver hun i stand til at tage kontakt til Morten i håbet om, at forholdet kan genetableres, og at familielykken kan genoprettes. Dette forløb antyder, at det måske ikke i første række var familien, men snarere forestillingen om et meningsfuldt socialt engagement, som Nina – bevidst eller ubevidst – har tilegnet sig som vejen til lykke. En sådan orientering mod livet kan imidlertid være vanskelig at opgive, netop fordi den strukturerer subjektets selvforståelse, som Sara Ahmed påpeger: "It is difficult to give up an idea of one's life when one lives a life according to that idea" (Ahmed 2010:588). Slutningen af romanen tilbyder imidlertid ikke et entydigt svar på, hvordan Nina forestiller sig sin fremtid.

Hun giver dog eksplicit udtryk for sine ungdommelige forventninger til livet, idet hun reflekterer over sit forhold til Karin efter venindens opkald og efterfølgende brutale død. I denne retrospektive selv fremstilling konstruerer Nina Karin som en figur, der – i kraft af sine muligheder og kompetencer – fremstod som disponeret for lykke, mens hun positionerer sig selv som hendes modsætning:

"De havde holdt sammen, dengang på sygeplejeskolen. Hun og Karin var gået til alle festerne og fredagsbarerne og studiegruppemøderne sammen, også selv om de dybest set ikke havde haft noget som helst tilfælles. Nina havde været lille og splejset og dyrkede det magre, depressive ydre. Karin derimod var som taget ud af en propagandafilm fra Det Tredje Rige. Høj, blond, yppig med brede hofter og gylden, glat hud. Og så havde hun været aldeles ukompliceret. Ikke dum, men ukompliceret, og **med et tårnhøjt potentiale for at blive rigtig lykkelig**. Sådan havde Nina i hvert fald set hende, og det var nok også derfor hun var blevet hængende, tænkte hun. I håbet om at noget af Karins lykkepotentiale ville smitte af på hende, og så fordi hun havde brug for være sammen med nogen hvis verden var lige så rund og perfekt som dem selv. At Karin skulle være den af de to som fik sværest ved at realisere sin drøm om mand og børn, havde altid været en gåde for Nina, men af en eller anden grund var mændene aldrig blevet hængende hos

Karin. **Nina havde til gengæld fået hele pakken uden nogensinde at have villet det,** og det var nok i virkeligheden det som til sidst havde skilt dem ad.” (Kaaberbøl–Friis 2008:131, min fremhævelse)

Karin, hvis drøm om den lykkelige familie med mand og børn ikke går i opfyldelse, lægger nye planer og formulerer alternative strategier for lykke. Efter at have arbejdet som privatsygeplejerske i udlandet søger hun at finde et nyt mål gennem et godt betalt arbejde og et luksuriøst liv i verdens ”fedeste lejlighed [...] med udsigt over bugten” (Kaaberbøl – Friis 2008:132). Samtidig indleder hun et forhold til Jan, velvidende at han ikke vil forlade Anne eller opgive sit ægteskabelige familieideal. Karin accepterer således rollen som elskerinde og indretter sig i den moderne lejlighed over garagen i Jans villa, hvilket vidner om en pragmatisk tilpasning til en marginal position i forhold til det normative familielykkeideal. Karins figur illustrerer dermed en forskydning fra et traditionelt familieorienteret lykkeideal til en mere individualiseret og forbrugsbaseret lykkeorientering, hvor materiel velstand, urban livsstil og erotisk autonomi fremstår som alternative markører for det gode liv.

Det er i denne sammenhæng signifikant, at Jan også har en lille lejlighed inde i byen, som han ofte benytter som et midlertidigt tilflugtssted, og som i sin udformning adskiller sig markant fra hans luksuriøse villa:

”Lejligheden var trang som en kiste sammenlignet med huset derhjemme, men alligevel var der et eller andet ved den som han godt kunne lide. Det var hans personlige assistent Marianne der havde stået for indretningen, og hun havde ramt noget der fik ham til at føle sig tilpas. Sådan nærmest lidt luksus-studentikost. Gamle stole med lyse tæpper hen over. Retrolamper hun havde fundet på diverse loppemarkeder. Syv forskellige slags tallerkner, og ikke to krus der var ens.” (Kaaberbøl–Friis 2008:120)

Han oplever en særlig form for tryghed i bylejligheden, idet dette rum symbolsk repræsenterer realiseringen af hans oprindelige ambitioner om karriere og økonomisk succes. Lejligheden fungerer således som et udtryk for en virkeliggjort drøm, og som et rum for personlig og professionel selvbekræftelse kontrasteres den skarpt med villaen, der snarere er et tydeligt tegn på Jans fiasko i ægteskabet og familielivet.

Sammenfattende kan det konstateres, at repræsentanterne for de forskellige sociale grupper i romanen har divergerende idealer med hensyn til selvrealisering og opnåelse af lykke, selv om disse i høj grad bestemmes af deres opfattelser af familieliv, ægteskab og moderskab. Ud over den sociale og nationale heterogenitet iscenesætter romanen også betydelige kønsmæssige forskelle, som yderligere nuanceres af karakterernes geografiske forankring. Herved etableres et komplekst netværk af lykkehorisonter, der krydser klasse, køn og rumlige tilhørsforhold.

3 Uddannelse og karriere som lykkeindikatorer vs. familie som lykkedræber? – *Et stille umærkeligt drab*

I første del af artiklen har jeg redegjort for forestillinger om kvindelig lykke og deres indikatorer i trilogiens første bind. I det følgende rettes opmærksomheden mod en anden lykkeforståelse, som er central i trilogiens anden bind. Med udgangspunkt i skildringen af romaers livsvilkår i Ungarn præsenterer *Et stille umærkeligt drab* lykkeindikatorer, der knytter sig til uddannelse, karriere og penge og undersøger, hvad for en rolle disse spiller i forhold til individuel lykke. Samtidig tilbyder romanen en nuanceret samfundssociologisk fremstilling af den pågældende etniske minoritetsgruppe.

Handlingen indledes i det nordøstlige Ungarn, hvor to unge romaer kommer i besiddelse af noget radioaktivt stof, som de forsøger at afsætte på det sorte marked. Den ene af dem, Tamás, rejser til Danmark for at gennemføre salget, men hans manglende erfaring fører hurtigt til alvorlige komplikationer. Dette tvinger hans halvbror, Sándor, der er jurastuderende, til at rejse efter ham for at opspore og redde ham.

Da de to halvbrødre mødes for første gang i længere tid forud for den yngstes rejse til Danmark, er de fulde af håb om fremtiden. For Tamás repræsenterer de forventede økonomiske gevinster muligheden for at realisere en ellers uopnåelig drøm om et bedre liv for ham selv og hans familie. Hans forestilling om lykke er knyttet til udsigten til social forbedring inden for en tilværelse, der i romanen skildres som marginaliseret, ikke-assimileret og afvigende fra majoritetssamfundets normer. Sándors livsforløb fremstår derimod som et eksempel på en mere radikal social omorientering. Ved hjælp af sin ungarske far, som efter morens sygdom tager sin søn til sig, adskilles han fra sin romafamilie og indlemmes i et nyt familiært og normativt miljø. Denne overgang indebærer ikke blot en ændring i hans familiemæssige tilknytning, men også en målrettet socialisering ind i majoritetssamfundets værdier og konventioner, hvor norminternalisering og institutionel tilpasning spiller en central rolle. I denne proces redefinerer Sándor sin sociale og personlige identitet, hvilket muliggør adgang til en prestigefyldt uddannelsesbane. Hans engagement i jurastudiet, som kommer til udtryk i ambitionen om at blive “den bedstforberedte studerende i det juridiske fakultets historie” (Kaaberbøl–Friis 2010:70), vidner om en stærk tro på uddannelse som middel til varig social mobilitet. Sándor opfatter juristuddannelsen som en mulighed for endegyldigt at distancere sig fra sin romaoprindelse og opnå en højere middelklassetilværelse i det ungarske samfund. Uddannelse og karriere som jurist konstrueres således som centrale lykkeindikatorer, idet de forbindes med social trivsel i form af anerkendelse, integration og stabilitet, men også med subjektivt og psykologisk velbefindende, herunder selvaccept, personlig udvikling, positive relationer, oplevelsen af handlekraft og tilstedeværelsen af klare mål i livet. På denne måde fungerer den ønskede transformation gennem uddannelse som et normativt løfte om lykke.

På universitetet finder Sándor en ungarsk kæreste fra en velhavende borgerlig familie med konservative værdier, som han selv søger at tilegne sig som led i sin sociale og kulturelle repositionering. Pigen forholder sig imidlertid ambivalent til disse normer og gør i stigende grad oprør imod dem, idet hun orienterer sig mod alternative livsformer. Hendes distance til de borgerlige lykkeforestillinger understreger, at samfundsmæssig anerkendelse og social accept ikke nødvendigvis tillægges samme lykkepotentiale af alle individer, hvilket står i kontrast til Sándors målrettede stræben efter uddannelse og professionel succes.

Men Sándors håb om social opstigning tilintetgøres brat, da han trods sine faglige kvalifikationer dumper til den vigtigste eksamen på grund af sin etniske baggrund. Denne hændelse udløser en kædereaktion, som efter halvbrorens forsvinden uigenkaldeligt trækker ham ud af den akademiske og professionelle bane, han har søgt at etablere. De familiære bånd, som han har bestræbt sig på at distancere sig fra, viser sig at være stærkere end hans individuelle ambitioner om social mobilitet. Romanen stiller dermed spørgsmålstejn ved familien som lykkeindikator, idet den ikke fremstår som et rum for frigørelse eller personlig udvikling, men snarere som en konstruktion, der hæmmer både individuel selvrealisering og samfundsmæssig opstigning. Sándor er nødt til at opgive håbet om at bryde med sin oprindelige sociale position ved hjælp af uddannelse og vælger i stedet at opspore sin halvbror. Hermed prioriteres familiære forpligtelser over personlige mål, idet hans handlinger i sidste ende snarere orienteres mod hans biologiske mors lykke end mod hans egen fremtid. Han vil gøre sin mor lykkelig, men hans forehavende viser sig at være forgæves, idet halvbroren har valgt moralsk forkerte midler til at realisere sine drømme ved at involvere sig i moralsk problematiske og illegale forretninger. Dette har bragt ham i kontakt med forbrydere og gjort enhver form for redning umulig.

Med udgangspunkt i Sándors livshistorie kan det endvidere konstateres, at familien, selv om den fungerer som en hæmmende faktor i forhold til samfundsmæssig opstigning, samtidig tillægges en positiv betydning for hovedpersonens følelsesmæssige og etiske udvikling. Da han indvilliger i at rejse til Danmark, sker det således ikke i håbet om at forbedre sine egne livsvilkår, men med det begrænsede formål hurtigt at finde sin halvbror for dernæst at kunne vende tilbage til sit liv i Budapest. Danmark er på den måde ikke et attraktivt mål for social mobilitet, som i trilogiens tredje del for den ukrainske Natasha, men snarere en mellemstation eller en forhindring på vejen mod et andet mål. Under rejsen konfronteres Sándor gentagne gange med sin oprindelse og bliver gradvist bevidst om det ansvar, han har over for den familie, som han tidligere har søgt at distancere sig fra. Selv om han fortsat tager afstand fra romaernes traditionelle levevis, muliggør hans følelsesmæssige tilknytning til moderen og søskendeflokken en accept af hans dobbelte tilhørsforhold som søn af en romamor og en ungarsk far, og i slutningen af romanen vil han ikke længere flygte fra den. Når han kommer i besiddelse af købssummen, åbner der sig en ny mulighed for at genoptage og fuldføre sin uddannelse. Denne mulighed indebærer

imidlertid ikke længere en afvisning af familien, men snarere en omorientering, hvor uddannelse og økonomisk fremgang forbindes med et ansvar for familiens kollektive fremtid. Sándor vælger således at anvende sine ressourcer på at understøtte familiens ambitioner om bolig, uddannelse og erhvervsmæssig selvstændighed. Dermed etableres et afhængighedsforhold mellem hans egen lykke og familiens lykke, idet hans personlige livsprojekt ikke længere kan adskilles fra ønsket om at sikre familiens sociale og økonomiske opstigning. Denne forpligtelse har samtidig en stærk følelsesmæssig dimension, idet hans tilbagevenden til familien og anerkendelsen af sine rødder fremstilles som afgørende for moderens lykke.

Forestillingen om Danmark som et lykkefremmende og inkluderende rum kan i denne sammenhæng forstås som en del af en bredere kulturel forestillingsverden, som Annegret Heitmann (2017) har analyseret i sin undersøgelse af danske mobilitets- og rejsefortællinger. Heitmann viser, hvordan Danmark i sådanne narrativer ofte fungerer som et normativt referencepunkt for lykke, velfærd og social tryghed, samtidig med at denne selvforståelse ledsages af affektive spændinger knyttet til privilegium, ansvar og skyld. Denne ambivalens genfindes tydeligt i *Et stille umærkeligt drab* i kontrasten mellem de ungarske romaers forestilling om Danmark som et slaraffenland og den faktiske erfaring af social og juridisk marginalisering, som Sándor konfronteres med under sin rejse. Samtidig artikulerer Nina Borg et kritisk perspektiv på det danske velfærdssamfund, idet hun gentagne gange peger på statens manglende ansvar over for minoriteter og mennesker uden lovligt ophold. Romanen bekræfter dermed Heitmanns pointe om, at lykkeforestillinger knyttet til mobilitet og velfærd ikke fungerer som universelle løfter, men som ambivalente konstruktioner, der både producerer håb og synliggør strukturelle uligheder (Heitmann 2017:passim).

Rigdom og fattigdom fremstår som centrale faktorer i romanens forestilling af individuel lykke, hvilket tydeligt kommer til udtryk, når Sándor på sin rejse konfronteres med det samfundslag, han tidligere har forsøgt at forlade. Selv om han ikke identificerer sig med de romaer, han rejser sammen med til Danmark, og tager afstand fra deres motiver og livsstrategier, bliver han af omgivelserne kategoriseret som tilhørende samme gruppe. Denne eksterne kategorisering understreger, hvordan sociale og etniske markører overskygger individuelle forskelle og ambitioner. I de ungarske romaers forestillingsverden fremstår Danmark som et slaraffenland, hvor økonomisk fremgang og social mobilitet forekommer tilgængelige for alle, og hvor selv marginaliserede grupper kan realisere deres drømme. Omvendt fremstilles det danske majoritetssamfunds selvforståelse som præget af en oplevelse af privilegium i forhold til befolkninger fra blandt andet Central- og Østeuropa, som antages at søge mod Danmark, fordi de her har bedre muligheder for at klare sig økonomisk og socialt. Romanen problematiserer imidlertid dette selvbillede ved at skildre Nina Borgs gentagne kritik af danskernes håndtering af minoritetsgrupper og mennesker uden lovligt

ophold. Gennem hendes perspektiv blotlægges spændingen mellem forestillingen om Danmark som et inkluderende samfund og de faktiske uligheder, som præger behandlingen af socialt og juridisk marginaliserede grupper.

4 Ægteskab og moderskab som lykkeindikatorer – *Nattergalens død*

Trilogiens tredje del kan læses som en videreførelse og samtidig en forskydning af de problematikker, der allerede er udfoldet i analysen af *Et stille umærkeligt drab*. Hvor Sándors fortælling kredser om uddannelse, karriere og social mobilitet som potentielle, men betingede lykkeindikatorer inden for og på tværs af nationale og etniske grænser, tematiserer den ukrainske Natashas historie i højere grad migration og ægteskab som veje til et bedre liv. I begge tilfælde skildres Danmark som et orienteringspunkt for lykke og sikkerhed, men samtidig som et rum, hvor løftet om et bedre liv viser sig at være ambivalent. Dermed tydeliggør trilogien på tværs af de enkelte bind, hvordan forskellige former for mobilitet – uddannelsesmæssig, økonomisk og geografisk – fungerer som lykkehorisonter, der både skaber håb og afslører begrænsninger, afhængigt af køn, oprindelse og sociale positioner.

Nattergalens død handler om Natasha, som også optræder i seriens to første bind, men hendes livshistorie udfoldes først i det afsluttende bind. I de foregående romaner fremstår hendes baggrund primært som en genkendelig migrationsfortælling om en østeuropæisk kvinde, der sammen med sin datter, Rina, flytter til Danmark i håbet om at få et bedre liv gennem ægteskab med en dansk mand. Først i seriens tredje del gives der en mere omfattende redegørelse for Natashas liv i Ukraine, hvor hun som 17-årig var blevet kæreste og snart gift med en journalist, Pavel, der senere blev myrdet som følge af sit arbejde med kritiske og afslørende artikler. Da Natasha bliver mistænkt for mordet på sin mand, tvinges hun til at flygte fra sit hjemland sammen med sit barn. Gennem en bekendt introduceres hun til sin kommende danske ægtemand, og ægteskabet med den velhavende dansker sikrer hende ophold i Danmark og midlertidig beskyttelse mod sine forfølgere. Dog denne sikkerhed viser sig at være illusorisk, da samlivet udvikler sig til et voldeligt forhold præget af både fysisk og seksuel magtudøvelse. Det danske ægteskab fungerer således som et modbillede til Natashas første ægteskab i Ukraine, der i hendes erindring fremstår som realiseringen af en romantisk lykkedrøm. Den velhavende og karismatiske Pavel skildres som ”prinsen på den hvide hest”, og hans ankomst i hendes liv beskrives gennem et symbolsk billede, idet han ”kommer kørende ind i hendes liv i en skinnende rød Alfa Romeo” (Kaaberbøl–Friis 2011:48). Pavel lever op til Natashas forventninger til en ideel ægtemand: Han er charmant, intelligent, kærlig og kombinerer økonomisk velstand og social status med omsorg og opmærksomhed. Han tilbyder dermed også en flugt fra et fattigt og begrænset landsbyliv. Natasha definerer lykke som velstand og kærlighed, og hun synes at få begge dele i sit ægteskab. Pavels økonomiske ressourcer fungerer samtidig som et løfte om fremtidig lykke, et løfte der forstærkes yderligere med fødslen af

datteren Rina. Natashas lykke får også et symbolsk udtryk i beskrivelsen af deres hjem, især soveværelset, som præges af blødhed med masser af puder og dyner og omhyggelig orden, som hun selv opretholder. Efter indgåelsen af ægteskabet antager relationen snarere karakter af et asymmetrisk magtforhold end et ligeværdigt partnerskab. Pavel er betydelig ældre end Natasha og indtager en paternalistisk position, hvor han er docerende og styrer hendes handlinger som om hun var et barn – fx når han fortæller om Arkha Druzhbi Narodiv (Nationernes venskabsbue) og giver hende penge til at køre i fjernstyrede radiobiler, som hun alligevel ikke finder så sjove, da Pavel ikke er med til at prøve forlystelsen, men kun kigger på hende fra afstand. Dermed antydes det, at de ægteskabelige lykkeforestillinger, som forholdet bygger på, rummer magt- og afhængighedsrelationer, der sætter spørgsmålstejn ved ægteskabet som stabil og gensidigt lykkebringende institution. Pavel former i stigende grad Natashas ydre fremtoning gennem valg af påklædning, frisure og sminke og forvandler hende til en moderne storbykvinde, der lever op til de krav, hans position stiller. Denne transformation er ikke en frigørelse, men hellere en æstetisk og symbolsk disciplinering, hvor forestillinger om luksus og romantisk fremtid fungerer som en form for følelsesmæssig begrænsning. Ved at opbygge idealiserede lykkescenarier fastholder Pavel Natasha i en tilværelse, hvor hun er tilfreds og glad, da hun på dette tidspunkt oplever sit liv som opfyldelse af de lykkeforestillinger, hun har internaliseret, og kun senere realiserer, at manden har anbragt hende i et forgyldt fugebur:

”Først meget senere gik det op for hende at han elskede hende for alt det hun ikke vidste – alt om ham, og om verden. Han elskede hende fordi hun var smuk og dum, fordi hun var sytten år og kom fra Kurakhovo. En kvinde fra Kiev, en kvinde på hans egen alder, ville have stillet flere spørgsmål. [...] Hun holdt lejligheden så ren at alting skinnede. Hun lagde nyvasket sengetøj på hver dag, som om det var på et hotel. Og hun lavede den mad han gerne ville have. Traditionelt, kaldte han det. [...] Til gengæld passede han på hende. Hun skulle ikke arbejde på en beskidt fabrik eller stå i arbejdsløshedskøen. Katerina blev født på privathospital, med gnistrende, hvide håndklæder på badeværelset og et drop med glasklar bedøvelse som løb ind i hendes rygmarv og tog alle smerter og bekymringer. For Natasha havde det dengang været det endegyldige bevis på hendes tilværelses helt ekstraordinære eventyrlighed.” (Kaaberbøl–Friis 2010:191)

Ægteskabet mister først noget af sin eventyrlighed, da hun får Katerina, eftersom moderskabet vækker nye følelser og giver hende nye erfaringer:

”Syttenårige Natasha ville have været ellevild. Der var præcis den verden hun havde håbet ventede derude når hun først var sluppet væk fra Kurakhovo. Nittenårige Natasha ville hellere sidde i græsset i parken og bremse Katerina når hun prøvede på at putte myrer eller mariehøns i sin lille, bløde mund.” (Kaaberbøl–Friis 2010:150)

Det er på dette stadium i ægteskabet, at Natasha begynder at opnå en mere reflektiv bevidsthed om sin situation, men kærligheden til ægtemanden og barnet fungerer fortsat som sammenhængsskabende elementer i hendes verden. Denne orden bryder først sammen med Pavels død. Da hun efterfølgende ankommer til

Danmark med Katerina, handler det kun om at overleve. Ægteskabet tillægges herefter en helt anden betydning. Lykkebegrebet omdefinieres: Lykke er ikke længere ensbetydende med realiseringen af et økonomisk trygt ægteskab, der bygger på kærlighed, det er langt vigtigere at skabe sikkerhed, ikke blot for hende selv, men i særlig grad for datteren Rina:

”Nina kunne stadig huske hvor strålende lykkelig den ukrainske pige havde været da hun viste sin forlovelsesring frem. »I stay in Denmark now,« sagde hun med et blændende smil. »My husband is Danish citizen.«” (Kaaberbøl – Friis 2008:29)

I slutningen af romanen, efter en lang flugt fra sine ukrainske forfølgere, sker der endnu en afgørende forskydning i Natashas lykkeforståelse. Når hun får vished om, at Katerina er i live, har hun ikke længere brug for en ægtemand til at være lykkelig, hverken i Ukraine eller i Danmark. Dette erkendelsesøjeblik artikuleres eksplicit i romanen: ”Natasha satte sig op. Katerina var i live. Med de fire ord eksisterede alting igen. Så hurtigt kunne der tændes og slukkes for et helt univers; så skrøbelig var verden” (Kaaberbøl–Friis 2011:135). Lykke reduceres her til et relationelt minimum, hvor barnets overlevelse bliver den eneste vigtige faktor. I forlængelse heraf overtager Natasha aktivt kontrollen over sit eget liv. I stedet for at fortsætte en tilværelse præget af flugt, usikkerhed og marginalisering i velfærdsstaten Danmark – som i sidste ende ikke indfrier de forventninger om tryghed og stabilitet, hun har knyttet til landet – vælger hun at rejse til Rusland for at tage kampen op. Ægteskabet mister i denne henseende sin betydning som lykkeinstitution; det er ikke længere en del af hendes livsprojekt. Så længe hun har sit barn, er lykken realiseret.

Denne afslutning etablerer samtidig en tydelig parallel til trilogiens første bind, hvor Anne tilsvarende tager kontrollen over sin situation ved at sikre sig de økonomiske midler og dermed muligheden for at forlade sin ægtemand. I begge tilfælde knyttes kvindelig handlekraft og overlevelse til en aktiv benægtelse af ægteskabet som lykkeindikator og til en prioritering af barnet som det ultimative relationelle og følelsesmæssige anker.

5 Konklusion

Sammenfattende kan det konstateres, at trilogien præsenterer og konfronterer forskellige lykkekonstruktioner i Danmark og Central- og Østeuropa fra et dansk perspektiv. På tværs af de tre romaner fungerer stræben efter lykke som en central drivkraft for karaktererne, uanset om disse orienterer sig mod familien, arbejdslivet eller forestillingen om et trygt velfærdssamfund, der tager ansvar for sine borgere. Samtidig sættes der spørgsmålstegn ved de privilegerede danskeres lykke i modsætning til mindre privilegerede grupper som østeuropæiske kvinder, immigranter, flygtninge eller arbejdsløse etniske minoriteter, hvor de emotionelle relationer ofte sættes højere end materiel velstand og økonomisk sikkerhed.

Mens trilogiens første og tredje bind primært fokuserer på familie, moderskab og ægteskab som centrale lykkeindikatorer, tematiserer andet bind, hvordan kollektive identiteters søgen efter lykke konfronteres med det enkelte individs

bestræbelser på at være lykkelig. Dermed synliggør trilogien, hvordan lykkens former og betingelser varierer afhængigt af køn, social position og kulturelt tilhørsforhold, og hvordan lykke i alle tilfælde fremstår som et normativt og relationelt fænomen.

Gennem deres forskellige tilgange til opnåelsen af lykke fremstiller de tre romaner forskellige fællesskaber og deres respektive idealer og formulerer samtidig en implicit kritik af det danske velfærdssamfund. I skildringen af familie og ægteskab kan det konstateres, at forestillinger om kvindelig lykke i de central- og østeuropæiske kontekster i højere grad knyttes til en traditionel forståelse af ægteskab og familieliv, mens kvinder i Danmark fremstilles som mere selvbevidste og mindre afhængige af deres ægtemænd. Her reduceres lykke ikke til en simpel familielykke, men forbindes med autonomi, selvrealisering og personlig handlekraft.

Samtidig synliggør romanerne markante klassemæssige forskelle. Overklassen er mere tilbøjelig til at reproducere den traditionelle familiemodel (i hvert fald for så vidt angår de mandlige aktører), mens middelklassen repræsenterer en mere moderne opfattelse af køn og familieliv, hvor kvinder ikke udelukkende defineres gennem omsorg, moderskab og kvindelighed, men også gennem nysgerrighed, initiativ og gåpåmod. På trods af disse forskelle deler både over- og middelklassens repræsentanter erfaringer af fremmedgørelse og emotionel tomhed i ægteskabs- og familielivet. Denne gennemgående følelsesmæssige mangel peger på en grundlæggende diskrepans mellem *evaluative* og *affective* lykke og bidrager dermed til at besvare det spørgsmål, som romanen gentagne gange rejser: Hvad betyder det at være (u)lykkelig i et lykkeligt samfund, og i hvilken grad er denne nationale lykke overhovedet tilgængelig for individer, der ikke fuldt ud tilhører fællesskabet.

Bibliografi

- Ahmed, S. (2016): Hvorfor lykke, hvorfor nu? *Kultur & Klasse* Årg 44. 15–44.
URL: <https://tidsskrift.dk/kok/article/view/23720/20765>
<https://doi.org/10.7146/kok.v44i121.23720>
- Ahmed, S. (2010): Killing Joy: Feminism and the History of Happiness. *Signs*, Vol. 35. No. 3 (Spring 2010), The University of Chicago Press, 571–594.
URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/648513> (downloadet: 14.07.2023)
<https://doi.org/10.1086/648513>
- Ahmed, S. (2010): The Promise of Happiness. Durham, London: Duke University Press.
<https://we.riseup.net/assets/406978/ahmed-the-promise-of-happiness.pdf>
- Dahlerup, D. (2025): Rødstrømpebevægelsen i Danmarks Nationalleksikon.
<https://lex.dk/rødstrømpebevægelsen> (tilgået: 14.01.2026)
- Gomes Barbosa, K. (2017): Affects and Female Age in Grace and Frankie. *Estudos Feministas*, Vol. 25. No. 3 (setembro-dezembro) 1437–1446.
URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/90013365>
- Heitmann, A. (2017): Female Tourists Going Global – Danish Travel Narratives between Happiness and Guilt. *Scandinavian Studies*, Vol. 89. No. 4 (Winter) 616–634.

- <https://www.jstor.org/stable/10.5406/scanstud.89.4.0512?seq=1>
<https://doi.org/10.5406/scanstud.89.4.0512>
- Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D. (ed.) (2012): World Happiness Report, URL: https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2012/World_Happiness_Report_2012.pdf
- Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D. (ed.) (2015): World Happiness Report 2015, URL: https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2015/WHR15_Sep15.pdf
- Kaaberbøl, L., Friis, A. (2008): *Drengen i kufferten*. København: People'sPress.
- Kaaberbøl, L., Friis, A. (2010): *Et stille umærkeligt drab*. København: People'sPress.
- Kaaberbøl, L., Friis, A. (2011): *Nattergalens død*. København: People'sPress.
- Nestingen, A. (2017): Pessimism in Happy Times: A Global Economy of Guilt, Shame, and Happiness in Miika Nousianen's Novels, *Scandinavian Studies*, Vol. 89. No. 4 (Winter) 468–486. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.5406/scanstud.89.4.0468>
<https://doi.org/10.5406/scanstud.89.4.0616>
- Oxfeldt, E. (2017): „I come from crap country, and you come from luxury country”: Ugly Encounters in Scandinavian Au-Pair Novels, *Scandinavian Narratives og Guilt and Discountent*, *Scandinavian Studies*, Vol. 89. No. 4 (Winter) 468–486. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.5406/scanstud.89.4.0468>
- Oxfeldt, E., Nestingen, A., Simonsen, P. (2017): The Happiest People on Earth? *Scandinavian Narratives og Guilt and Discountent*, *Scandinavian Studies*, Vol. 89. No. 4 (Winter) 429–446. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.5406/scanstud.89.4.0429>
- Statistikker og databaser som WHO's Global status report on alcohol and health 2011. https://www.drugsandalcohol.ie/14675/1/Global_status_report_on_alcohol_and_health.pdf